

Т. Г. Кучерук,

кандидат економічних наук,

Н. О. Потьомкіна,

кандидат економічних наук,

ДВНЗ „Донецький національний технічний університет”

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ У МЕЖАХ ГЛОБАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Сучасний етап економічного розвитку характеризується формуванням високоінтегрованої системи світового господарства та поглинанням прямих трансграничних взаємодій між суб'єктами господарювання на регіональному рівні. Регіоналізація стає провідним фактором інноваційного розвитку світової економічної системи. Пояснюється це тим, що основні напрямки її розвитку охоплюють міжнародний рух капіталу, міжнародні фінансові операції у формі кредитів, цінних паперів, виробничих фінансових трансакцій, валютних операцій тощо. Зазначені процеси зумовлені посиленням відкритості національної економіки, взаємозалежності регіонів і стрімким розвитком інформаційних і комунікаційних технологій.

Втім, реалізація інноваційної політики залежить від розробки і прийняття нормативів, які б спонукали та стимулювали суб'єктів господарювання запроваджувати нові технології. Законодавством України передбачене створення цілої мережі інноваційних структур: технопарків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, інноваційних бірж, консалтингових, інжинірингових, маркетингових фірм, технологічних кластерів та інших інституцій. Найбільше в Україні поширені технопарки, у межах яких випускається близько 20% інноваційної продукції країни [1]. Успішно інтегрувалися в економіку знань такі технопарки, як Інститут електрозварювання ім. В. Патона, Інститут монокристалів, Київська політехніка та ін. Однак створення в регіонах системи інноваційних інститутів стримується і через причини макроекономічного характеру, і власне факторами регіонального рівня. Серед таких причин найперше слід назвати:

– недостатність фінансових ресурсів для забезпечення наукових досліджень та впровадження інноваційних розробок;

– відсутність тісної ефективної кооперації державних органів з наукою, бізнес-освітою, невідповідність основних пропорцій фінансування (співвідношення прикладних, фундаментальних досліджень,

державного і приватного фінансування) світовим нормам;

– недосконалість законодавства відносно захисту прав інтелектуальної власності. Саме тому венчурний бізнес, кластерні інноваційні системи та пілотні проекти перебувають на первісних стадіях свого розвитку;

– надмірний фіскальний тиск, неефективність інституційної структури економіки. Зокрема, експортна залежність української економіки полягає у zdeформованій структурі промислового виробництва; державна підтримка експорту сировинних товарів та продукції з низькою доданою вартістю консервує нинішній стан промисловості, гальмуючи її структурні перетворення;

– слабкість регіонального управління внаслідок дублювання функцій місцевих органів влади й органів самоврядування, використання обома сторонами застарілого менеджменту, відсутність реальних економічних, фінансових та інституційних важелів і стимулів впливу на інноваційний процес [2, с. 11].

Зважаючи на це, головними завданнями стратегії інноваційної політики України є визначення, обґрунтування і створення інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів, основу якого складає конкурентоспроможність та науковість продукції та послуг відповідно до світових у межах глобального простору.

В дослідженнях К. Ващенко, З. Варналія, В. Вороніна, В. Геєця, Е. Лібанової [3], Н. Іванової, І. Єгорова, С. Радошевича [4], В. Королькова [5], Л. Федулової [6] знайшли певну розробку проблеми сутності, напрямів інноваційного розвитку України у порівнянні з основними мегатрендами інноваційного розвитку світової та європейської економік, а також економік окремих країн.

У працях Б. Маліцького, О. Попович, М. Онопрієнко [7], М. Скрипниченко, Т. Приходько, В. Сіденко [8] обґрунтовано систему науково-технічних пріоритетів в умовах посилення конкурентного тиску

на внутрішньому і зовнішньому ринках, відзначено посилення ролі регіональних органів управління у розвитку інноваційних процесів.

Разом з тим, спрямованість країни до економіки, заснованої на знаннях, зумовлює активізацію потенціалу фундаментальної науки та зростання споживчого попиту суб'єктів національної економіки на інноваційні продукти, технології, знання. Адже на формування потенційних передумов зростання попиту на інноваційну продукцію у вітчизняній економіці впливає конкуренція на зовнішніх ринках, яка висуває додаткові жорсткі вимоги до інноваційної адекватності продукції та послуг експортоорієнтованих підприємств. За цих умов пошук ефективних шляхів функціонування національної інноваційної системи полягає у виявленні умов формування інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів у площині винаходження активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Метою статті є аналіз інституційних засад формування інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів, визначення стратегічних пріоритетів державної інноваційно-інвестиційної політики у межах глобального простору.

Провідну роль у формуванні інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів України відіграє трансфер технологій як складова науково-технологічної політики і об'єкт системи охорони інтелектуальної власності на внутрішньому і зовнішніх ринках.

У цьому зв'язку важливим є те, що інновації в ресурсному обміні виступають у трьох видах: інновації в управлінні обміном; управління інноваційними ресурсами; інвестування інновацій за рахунок зменшення втрат під час ресурсного обміну. До інноваційних механізмів управління ресурсним обміном належать ті нові механізми, які економічні суб'єкти запроваджують у практику свого ресурсного обміну. Вони поділяються на об'єктивні й суб'єктивні: об'єктивні характеризуються абсолютною новизною, породжуваною науково-технічним прогресом і загальними тенденціями еволюційного розвитку людства; до суб'єктивних належать механізми, які є новими лише для конкретних економічних суб'єктів – домогосподарств, підприємств, держави.

Інноваційні механізми у сфері обміну розвиваються у двох напрямках: перший стосується різних методів стимулювання продажів шляхом надання знижок, пільг насамперед постійним партнерам, другий пов'язаний із діяльністю економічних систем вищого рівня, спрямованою на регулювання обмінних процесів між функціонуючими в них економічними суб'єктами [9, с. 105].

Як відомо, на міжнародному рівні трансфер технологій регулюється численними багатосторонніми угодами, які укладаються в межах діяльності таких інституцій, як Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), Світова організація торгівлі (СОТ). Крім того, експертами і аналітиками ВОІВ, СОТ, Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) всебічно аналізуються основні тенденції та закономірності технологічного розвитку, узагальнюється досвід окремих країн і компаній щодо розроблення і впровадження технологій, розробляються норми і рекомендації щодо основних напрямів промислової, науково-технологічної політики та охорони інтелектуальної власності в інтересах прогресивного соціально-економічного розвитку.

ЮНКТАД визначає поняття „передача (трансфер) технологій” як передачу систематизованих знань для випуску відповідної продукції, для застосування відповідного процесу чи надання відповідних послуг.

ОЕСР визначає трансфер технологій більш широким поняттям, що передбачає комерційні угоди: з передачі технічних засобів із використанням патентів і ліцензій, передачі ноу-хау; щодо трансферу (продажу, ліцензування, франчайзингу) проектів, торгових марок і зразків; з надання послуг технічного змісту, включаючи технічне й інжинірингове навчання, а також технічну допомогу; з трансферу результатів НДДКР.

Міжнародні угоди про охорону інтелектуальної власності сприятимуть розвитку технологічного обміну між компаніями різних країн, появі міжнародних ринків технологій як об'єктів інтелектуальної власності. Зокрема, міжнародний обмін об'єктами права інтелектуальної власності здійснюється переважно в таких формах: експорт технологій або їх конструктивних частин (комплектуючих) у натуральному вигляді – верстати, механізми, агрегати, автоматичне та електронне устаткування; прямі інвестиції і супровідні в будівництво, реконструкцію, модернізацію підприємств, сервісне обслуговування; портфельні інвестиції, зокрема в спільні підприємства, якщо вони супроводжуються потоком інвестиційних товарів, а також лізингом; передача, продаж або надання за ліцензією патентів і ліцензій на всі види промислової власності; продаж ліцензій на незапатентовані види інтелектуально-промислової власності, ноу-хау, технологічно-виробничий досвід, супровідні документи на технічне устаткування, інструкції, креслення, схеми, специфікації, технологічні карти; промислове й технічне співробітництво в частині, що стосується технологічного утримування машин,

устаткування, напівфабрикатів і матеріалів; надання інжинірингових послуг (передпроектних, проектних, післяпроектних, спеціальних послуг з керування й організації виробничого процесу) [10, с. 37 – 38].

Проте, у реальній дійсності інноваційні механізми за своєю природою не передбачають саме повторюваності. Інноваційні відносини, що виникають унаслідок технологічного прогресу, випереджають інституційні. Адже інноваційний процес не є лінійним і характеризується наявністю зворотних зв'язків між його учасниками, взаємодія яких утворює інноваційну інфраструктуру. Окремі її сегменти, такі як інституційний устрій інноваційної економіки, пріоритети науково-технологічного та інноваційного розвитку економіки, програмно-цільове фінансування науково-технічної і інноваційної діяльності, підтримка підприємництва у сфері інноваційної діяльності та трансферу технологій розвиваються не узгоджено.

Окремої уваги державних органів влади потребує питання ресурсного забезпечення формування та функціонування національної інноваційної системи України, основними елементами якої виступають: генерація знань; освіта і професійна підготовка; виробництво продукції та послуг; інноваційна інфраструктура, зокрема й фінансове та інформаційне забезпечення [11]. Складність вирішення цього питання полягає в тому, що національна інноваційна система не має чітких кордонів [12, с. 295]. Вона охоплює певних учасників, під час взаємодії яких відбувається процес перетворення наукових ідей в певні конкурентоспроможні знання і технології для подальшого їх виробництва, впровадження, освоєння і використання у своїй діяльності різними економічними суб'єктами. За цих умов функціональна природа інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів дозволяє здійснити ієрархічне впорядкування його складових (табл. 1).

Нарешті, синергетична взаємодія складових інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів України відповідає логічній послідовності підсилення ролі регіональних органів управління в забезпеченні науково-технічної діяльності, що супроводжується приростом попиту суб'єктів господарювання на складну наукомістку продукцію у межах глобального простору.

За цих умов важливого значення набувають:

– кредитні інститути, які можуть стати імпульсом економічного розвитку через спрямування фінансових ресурсів у реальний сектор, посилення стимулюючої функції оподаткування, спрямованого на підтримку інноваційної активності бізнесу, домо-

господарств за умов розвитку державно-приватного партнерства;

– фіскальні пільги для підприємств-інноваторів, а саме: пільгове оподаткування компаній, що впроваджують інновації; податковий кредит; податкові пільги для вищих навчальних закладів, наукових установ і організацій в обсягах і напрямках, визначених чинним законодавством; відстрочка чи звільнення від сплати імпортного мита тощо;

– правові, інфраструктурні, економічні й політичні інструменти підтримки інновацій щодо створення сприятливих умов для впровадження інновацій у виробничу діяльність та побут населення;

– інтенсифікація міжнародного науково-технічного співробітництва на двосторонньому та багатосторонньому рівнях;

– обмін інформацією стосовно параметрів розвитку національних секторів досліджень, пріоритетних напрямів наукової діяльності, що першочергово підтримується державами;

– використання накопиченого світового досвіду реалізації зовнішньої та внутрішньої інноваційної політики на засадах взаємодії державних, наукових і бізнесових структур, а також переваг міжнародного науково-технічного співробітництва. Важливим при цьому є формування ефективних систем державного управління в ланцюжку „інвестиції в інноваційний сектор та інформаційно-комунікативні технології – впровадження інноваційних технологій – конкурентоспроможність продукції та послуг”.

Механізм інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів створює певну цілісність, єдність регіонального, національного та глобального інноваційного простору. У цій системі координат має формуватися взаємозалежність та взаємодія інституційних складових механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів, а саме механізм синергійності інноваційних процесів у регіонах країни.

Розвиток глобальної інноваційної інфраструктури призводить до необхідності існування механізму стратегічного управління процесами формування попиту на інновації, який підпорядковує послідовність етапів визначення інноваційної активності суб'єктів господарювання та передбачає з'ясування на кожному з них специфічних цілей та важелів стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів за умов державно-приватного партнерства.

Це значною мірою означає необхідність пошуку стратегічних доміант розвитку інноваційних процесів за умов забезпечення національних економічних інтересів у межах глобального простору.

Інституційні складові інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів

Цілі	Елементи	Функції	Інструменти
Управління інформаційно-аналітичним забезпеченням інноваційного процесу	Інформаційні центри Інформаційні мережі науково-технічної інформації Бізнес-центри Технопаркові структури Консалтингові фірми Патентно-ліцензійні бюро	Обмін інноваційною інформацією Зміна способу життя населення регіону, поширення інноваційної культури Мінімізація трансакційних витрат	Створення горизонтальних наукових мереж Трансферт інноваційних технологій Консалтингові послуги Реєстрація інтелектуальної власності
Створення сприятливих умов для виробництва інноваційної продукції з високим рівнем доданої вартості	Венчурні фонди Інвестиційні фонди Інноваційні центри	Ризикове фінансування інноваційних проєктів малого бізнесу Розвиток наукоємних галузей через глобальні інноваційні мережі	Формування регіональних, міжрегіональних, мегарегіональних кластерів Поглиблення міжнародного інноваційного поділу праці
Забезпечення фінансової стійкості інноваційних підприємств регіону, мінімізація ризиків	Банки, страхові компанії, пенсійні фонди, промислові підприємства, науково-дослідні організації та установи, домогосподарства	Залучення фінансових ресурсів у високотехнологічні галузі Інтеграція в глобальний інноваційний ринок	Податкове навантаження Спеціальні режими оподаткування Трансферти Фінансовий аутсорсинг
Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності	Науково-дослідні регіональні програми інноваційного розвитку Мережа регіональних центрів інноваційного розвитку	Забезпечення технологічного розвитку, взаємодія регіональних інноваційних систем, налагодження зв'язків виробництва з наукою та освітою	Державне замовлення на інноваційні продукти Пільгове оподаткування компаній, що впроваджують інновації; правові, економічні й політичні інструменти підтримки інновацій
Законодавче та інфраструктурне забезпечення інноваційного процесу	Органи нагляду Законодавчі органи Логістичні центри Маркетингові структури	Правове забезпечення та контроль за реалізацією цілей взаємодії суб'єктів господарювання регіонів	Патентування і ліцензування прав інтелектуальної власності та просування національної інноваційної продукції на світовий ринок інтелектуальної власності

Розроблено автором за [13,14,15,16,17]

Література

1. **Канафотська Г.** Стан і перспективи розвитку інноваційних процесів в Україні [Електронний ресурс] / Г. Канафотська. – Режим доступу : <http://nanoinnovation.livejournal.com/2304.html> 2. **Філіпенко А.** Регіональні аспекти інноваційного розвитку в Україні. Шляхи впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку в українських містах / А. Філіпенко ; за заг. ред. О. І. Соскіна. – К. : Вид-во „Інститут трансформації суспільства”, 2009. – 64 с. 3. **Про** стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, Е. М. Лібанова та ін. – К. : Держкомпідприємництва, 2008. – 226 с. 4. **Анализ** инновационной политики России и Украины по методологии Европейского сообщества / под ред. Ивановой Н. И., Егорова И. Ю., Радоше-

вича С. – М. : ИМЭМО РАН, 2008. – 237 с. 5. **Корольков В.** Технологічна домінанта забезпечення розвитку економіки, заснованої на знаннях: еволюція моделі виробничої функції / В. Корольков // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 1. – С. 131 – 142. 6. **Федулова Л.** Науково-технічний та інноваційний процес в Україні: тенденції в кризових ситуаціях / Л. Федулова // Економіст. – 2011. – № 1. – С. 24 – 27. 7. **Маліцький Б.** Обґрунтування системи науково-технологічних пріоритетів на основі „форсайтних” досліджень / Маліцький Б., Попович О., Онопрієнко М. – К. : Феннікс, 2008. – 86 с. 8. **Потенціал** ендеогенного зростання економіки України / М. Скрипниченко, Т. Приходько, В. Сіденко ; за ред. д-ра екон. наук М. Скрипниченко ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2010. – 436 с. 9. **Бикова В.** Інноваційне управління ресурсним обміном в еко-

номічних системах / В. Бикова, Є. Курячий // Фінанси України. – 2009. – № 3. – С. 101 – 108. 10. **Хаустов В.** Механізми трансферу технологій на національному та міжнародному рівнях / В. Хаустов // Економіст. – 2009. – № 1. – С. 37 – 41. 11. **Геєць В.** Інноваційні перспективи України : монографія / В. Геєць, В. Семіноженко. – Х. : Константа, 2006. – 272 с. 12. **Калініченко Л.** Розвиток національної інноваційної системи на основі застосування інноваційного лізингу / Л. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 35. – С. 294 – 297. 13. **Концепція** розвитку національної інноваційної системи. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=680-2009-%F0> 14. **Інвестиції** та інноваційний розвиток. Матеріали Державного агентства України з інвестицій та інновацій до парламентських слухань „Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізації них викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article> 15. **Долішний М.** Ринкові механізми регіонального управління / М. Долішний, О. Мошенець // Регіональна економіка. – 2001. – № 1. – С. 7 – 17. 16. **Павлюк А.** Структурно-динамічні процеси у регіонах України в умовах фінансово-економічної кризи / А. Павлюк, В. Пилипів, А. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 176 – 188. 17. **Фетисов Г.** О необходимости учета пространственного фактора в исследовании и регулировании социально-экономического развития / Г. Фетисов // Экономист. – 2011. – № 9. – С. 26 – 32.

Кучерук Т. Г., Потьомкіна Н. О. Інституційні засади формування інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів України у межах глобального простору

У статті автором проаналізовано інституційні засади формування інтеграційного механізму іннова-

ційно орієнтованого економічного розвитку регіонів, визначено стратегічні пріоритети державної інноваційно-інвестиційної політики у межах глобального простору.

Ключові слова: інновації, механізм інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів, глобальний простір.

Кучерук Т. Г., Потемкина Н. А. Институциональные принципы формирования интеграционного механизма инновационно ориентированного экономического развития регионов Украины в пределах глобального пространства

В статье автором проанализированы институциональные принципы формирования интеграционного механизма инновационно ориентированного экономического развития регионов, определены стратегические приоритеты государственной инновационно-инвестиционной политики в пределах глобального пространства.

Ключевые слова: инновации, механизм инновационно ориентированного экономического развития регионов, глобальное пространство.

Kucheruk T. G., Potemkina N. A. Institutional Principles of Formation of the Integration Mechanism of Innovation-oriented Economic Development of Regions of of Ukraine of Within the Global Space

In the article institutional principles of formation of the integration mechanism of innovation-oriented economic development of regions have been analyzed, its components have been defined and strategic priorities of state innovation and investment policy within the global space have been grounded.

Key words: institutional principles, integration mechanism of innovation-oriented economic development of regions, global space, and state innovation and investment policy.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2013

Прийнято до друку 12.03.2014